

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:32
sssjournal.com

pp.1756-1764
ISSN:2587-1587

2019 / April / NİSAN
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 25/02/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 12/04/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 13.04.2019

ULUSLARARASI TİCARETTE YENİ KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARI

NEW PROTECTION AND COMMERCIAL WARS IN INTERNATIONAL TRADE

Doç.Dr. Cem Barlas ARSLAN

Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Mali Hukuk Anabilim Dalı, barlasarslan@gmail.com, Kırıkkale / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-0635-602X

Arş. Gör. Esmâ Yağmur SÖNMEZ

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, yaniky@metu.edu.tr, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-3898-0505

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.j.1379>

Reference : Arslan, C.B. & Sönmez, E.Y. (2019). "Uluslararası Ticarete Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları ", International Social Sciences Studies Journal, 5(32): 1756-1764.

ÖZ

Uluslararası ticarete korumacı politikalar ilk olarak merkantalist akım ile ortaya çıkmıştır. Korumacı politikaların temelinde ihracatın ithalattan fazla olması ile ülkeden servet çıkışının önüne geçilmesi bulunmaktadır. Kolonyalist anlayışın bir yansıması olarak ortaya çıkan korumacılık, klasik iktisat anlayışıyla yerini serbest ticarete bırakmıştır. Dönemsel olarak korumacı politikalar uygulanmakla birlikte genel itibarıyla kapitalist sistemin işleyişi serbest ticarete dayanmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisi ve ticaret sistemi yoğun bir serbestleşme sürecine girmiştir. Ancak, 2008 küresel krizi sonrasında uluslararası ticarete korumacı politikalar tekrar uygulanmaya başlamış ve yoğun bir ticaret savaşına girilmiştir. Geçmişte de küresel ekonomik krizler sonrasında korumacı politikalar tercih edilmiştir. Büyük Avrupa Depresyonu ve 1929 krizi sonrasında da yoğun bir korumacılık söz konusu olmuştur. Dikkat çekici nokta ise ekonomik krizler ve ardından uygulanan korumacı politikalarından sonra küresel çapta ekonomik daralmanın olduğu ve sürecin sıcak çatışmaya gitmesidir. Sürecin geçmişteki gibi tekrar etmesi ihtimal dahilindedir. Keza, tarih tekerrürden ibarettir...

Anahtar Kelimeler: Merkantalizm, Ekonomik Kriz, Yeni Korumacılık, Ticaret Savaşları

ABSTRACT

Protectionist policies in international trade first emerged with mercantilist current. On the basis of protectionist policies, exports are more than imports, and there is a loss of wealth from the country. Protectionism, which has emerged as a reflection of the colonialist concept, has been replaced with free trade by classical economics. While conservative policies are implemented periodically, the functioning of the capitalist system in general is based on free trade. Particularly after the Second World War, the world economy and trade system entered into an intense liberalization process. However, after the global crisis of 2008, protectionist policies in international trade began to be re-implemented and an intense trade war broke out. In the past, protectionist policies were preferred after the global economic crises. After the Great European Depression and the 1929 crisis, there was intense protectionism. Remarkable point is the global economic downturn after the economic crises and the protectionist policies implemented and the process to go into hot conflict. There is a possibility that the process will repeat as in the past. In fact, history consists of repetition...

Key Words: Mercantilism, Economic Crisis, New Protectionism, Trade Wars

1. GİRİŞ

İnsanların ihtiyaçları sınırsız ancak ihtiyaçları karşılayacak kaynaklar sınırlıdır. Bu tezat durum ilk çağlardan itibaren insanları iktisadi konularda düşünmeye ve çözüm üretmeye itmiştir. Eski çağlarda iktisat sorunsalı mülkiyet temelli ele alınırken coğrafi keşifler sonrasında iktisadi sorunlar daha kapsamlı incelenmeye başlamıştır. Önceleri felsefi bakış içinde oluşan iktisadi düşünce, 16. yüzyıldan itibaren sosyal ve ekonomik düşünceye evrilmiştir.

Ekonominin bir bilim olarak kabulü 18. yüzyıla, klasik iktisat ekolüne dayanmaktadır. Ancak, klasik iktisat akımının temelleri de fizyokrazi ile atılmış, fizyokratlar ise merkantalizme karşı gelişmiş bir düşünce ile ortaya çıkmışlardır.

Merkantalist akım, coğrafi keşifler neticesinde Avrupa'ya transfer olan yoğun hammadde ve değerli madenler üzerine şekillenmiş ve dış ticarete ihracat lehine bir sistemi benimsemiştir. Bu anlamda korumacı politikaların başlangıcı kabul edilen merkantalizm aynı zamanda devlet müdahalesinin yoğun olarak görüldüğü dönem olarak bilinmektedir. Merkantalizmden yaklaşık iki yüzyıl sonra klasik iktisat anlayışı iktisadi düşünceye egemen olduğunda, korumacı politikaların yerini serbest ticaret anlayışı almıştır.

Günümüze kadar yaşanan süreçte, kapitalist anlayışın da etkisiyle serbest ticaret, iktisat politikalarının temel dayanağı olmuştur. Ancak, dönemsel olarak korumacı politikaların benimsenmesi, merkantalist düşüncenin tamamıyla ortadan kalkmadığının, özellikle kriz sonrası süreçte tercih edilen bir politika olduğunu göstermektedir.

Dünya ekonomisinin yaşadığı büyük krizlerden sayılan 2008 krizi sonrası yoğun korumacı politikalar uygulanmaya başlamıştır. Özellikle ABD Başkanı Donald Trump'ın seçim sloganı olan "*Önce Amerika*" söylemi, siyasi ve ekonomik alanda Amerikan politikalarına yansımaktadır. Bunun bir sonucu olarak, ABD'nin korumacı hamleleri, diğer devletleri de aynı doğrultuda politikalara yöneltmekte, dünya ticareti zincirleme bir etkiyle daralmaya itilmektedir. Korumacı politikaların ekonomik ve ticari etkilerinin yanı sıra belki de dikkat çekmesi gereken olası bir etkisi de ortaya çıkan ticaret savaşlarının konvansiyonel sıcak savaşlara dönüşme riskidir. Keza, Büyük Avrupa Depresyonu sonrasında Birinci Dünya Savaşı ve 1929 Büyük Buhan sonrasında da İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleşmiş olması, siyasi ve sosyal diğer tüm etkenlerden bağımsız olmamakla birlikte üzerinde durulması gereken bir tesadüf olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. MERKANTALİZM VE KORUMACILIK

İktisadın bir bilim olarak kabul edilmesi, klasik iktisat anlayışı ile başlamaktadır. Ancak, iktisadi sorunların başlangıcını ilk çağlara kadar götürmek mümkündür. Buradaki temel ayırım ise iktisadi analiz ile iktisadi düşünce sisteminin varlığı ve oluşumudur (Savaş, 2007: 5). Keza, iktisat biliminin doğduğu 18. yüzyıldan binlerce yıl öncesinde iktisadi düşüncelerin varlığı bir gerçektir. İktisadi analiz yapabilme ise özellikle merkantalist akım ile başlamış, fizyokratlar ile devam etmiş ve klasik iktisat akımı ile olgunluğa erişmiştir.

Coğrafi keşifler, Avrupa'ya yoğun bir hammadde / kıymetli maden girişini sağlamış, bu durum ise yüksek bir sermaye birikimine neden olmuştur. Bu dönemde, altın ve gümüş başta olmak üzere değerli madenlerin bolluğuyla ölçülen bir *ulusal servet* kavramı ortaya çıkmış (Munsey, 2015: 34), merkantalizm de değerli madenlerin oluşturduğu ulusal servet anlayışı üzerine bina edilmiştir. Merkantalist akıma göre; her ülkenin bir ticaret dengesi kurmasından hareketle, ihracatın ithalattan fazla olması ile ülkeden servet (değerli maden) çıkmayacak ve böylece servet birikimi sağlanacak olup, akımın öncü isimlerinden Thomas Mun'un ifade ettiği üzere; ödemelerin yurt dışına çıkmaması, ihracatın artırılması yerli üretimi artıracak, ithalatın azalması ile de ödemeler ve ticaret dengeye kavuşacaktır (Munsey, 2015: 35).

16. ve 18. yüzyıllar arasında ticaretin gelişmesi temeline dayalı olarak ortaya çıkan merkantalizm; paranın sermaye kadar önemsenmesi, para ile sağlanacak birikimin ancak dış ticareten elde edileceğinin düşünülmesi, dolayısıyla dış ticaret bilançosunda korumacılıkla hareket edilmesi ve tüm bunlar için para sistemini oluşturan madenlerin korunması fikrine dayanmıştır (Kazgan, 1993: 36). İhracatın teşvik edildiği ancak hammadde ve aramalı dışında ithalat kısıtlamalarının savunulduğu bu görüş, ithalat kısıtlamaları dolayısıyla ciddi biçimde devlet müdahalelerinin görüldüğü bir dönem olarak dikkat çekmektedir (Kazgan, 1993: 36-37).

Korumacılık fikrine dayanan merkantalist politikalar 18. yüzyıldan sonra her ne kadar klasik iktisat akımının gölgesinde kalsa da günümüze kadar zaman zaman dış ticaret politikalarında etkin olmuştur.

Özellikle geçen yüzyıl başlarından itibaren dünya çapında korumacı politikaların aktif hale geldiği görülmüştür.

Dış ticaret politikalarında korumacı yöntemler farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Korumacı politikaları tablo 1’de yer aldığı üzere geleneksek ve modern yöntemler olarak sınıflandırmak mümkündür.

Tablo 1. Dış Ticarete Korumacılık Yöntemleri

GELENEKSEL YÖNTEMLER	MODERN YÖNTEMLER
<ul style="list-style-type: none"> • Gümrük Vergileri <ul style="list-style-type: none"> - İthalat Vergileri - İhracat Vergileri (Nadiren) • Eş Etkili Vergiler (Gümrük Vergilerine Benzer) • Miktar Kısıtları (Kota) <ul style="list-style-type: none"> - İthalat Kotaları - İhracat Kotaları • İthalat Yasakları • Dış Ticaretin Devletleştirilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Yardımlar (Sübvansiyonlar) • Tarife Dışı engeller <ul style="list-style-type: none"> - Standart Koyma - İhale Kuralları - İdari Tedbirler • Gönüllü İhracat Kısıtlaması • İthalatın Gönüllü Artırılması • Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Uygulamaları • Ar-Ge Faaliyetleri • Gümrük Birliği

Kaynak: (Tuncer, 1994: 244-245).

Korumacı politikaların uygulanmasıyla; yeni kurulan sanayilerin korunacağı, yerli işgücüne istihdam yaratılacağı, ödemeler dengesinin açık vermeyeceği, devlete gelir sağlanacağı, dampinge karşı dirençli olunacağı, dışa bağımlılığın azalacağı ve kendi kendine yeterliliğin artacağı gibi olumlu iktisadi ve sosyal etkilerin ortaya çıkacağı ileri sürülürken, korumacı politikalar neticesinde yurt içi saptırma olarak ifade edilen ve gelişmekte olan ekonomilerde iç piyasada fiyatların yükselmesi (enflasyon) ve kaynak dağılımının bozulması biçiminde olumsuz etkiler olacağı da ifade edilmektedir (Tuncer, 1994: 241-243).

3. KORUMACILIKTAN SERBEST TİCARETE

Ticari korumacılık temelinde şekillenen merkantalizme tepki olarak ortaya çıkan klasik (liberal) iktisat anlayışı, serbest ticaret temelli prensiplere dayanmaktadır. Ticareti bir devletin mutlak kaybının diğer devletin mutlak kazancı olarak gören merkantalist düşüncenin aksine, klasik iktisadi anlayışa göre ticaret tüm devletlerin kazancı sonucu doğurmaktadır. Bu konuda klasik akımın öncüsü Adam Smith tarafından 1776 yılında yayınlanan *Ulusların Zenginliği* adlı eser, merkantalizm etkisinde şekillenen uluslararası ticaret anlayışını temelden değiştiren bir gelişme olmuştur. İktisadi gelişmenin uzmanlaşma ve işbölümü ile yaşanabileceğini ileri süren Smith’e göre serbest ticaret; herhangi bir ülke için pazarın büyüklüğünün etkin bir şekilde artırılması, daha rafine bir uzmanlaşmaya izin verilmesi ve uluslararası bir iş bölümü oluşturulması yoluyla dünya üretimini ve üretkenliğini artırarak tüm ülkelere ve dünya ekonomisine kazanç sağlamaktadır (Smith, 1776).

18. yüzyıldan günümüze kadar klasik anlayıştan neo-klasik anlayışa doğru bir evrim göstermiş olmakla birlikte, dönem dönem korumacı politikalar etkisini hissettirse de Smith’in ticarete yönelik görüşleri, ana hatlarıyla günümüz uluslararası ticaret politikalarına ve kurumlarına temel olmayı sürdürmektedir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulmak istenilen ticaret düzeninin, korumacılıktan ziyade serbest ticaret anlayışı etrafında şekillenmesi bu paradigmanın ne denli baskın olduğunu göstermek açısından önemlidir.

4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ TİCARET POLİTİKALARI: 1860-1914

18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk yarısında hemen bütün devletlerin ekonomi politikalarını şekillendiren serbest ticaret anlayışı, 19. yüzyılın sonu ve özellikle 20. yüzyılın başında yerini korumacı politikalara bırakmaya başlamıştır. Bu değişimde kuşkusuz ki geç sanayileşen ülkelerin yerli sanayilerini geliştirme amacı etkili olsa da yaklaşmakta olan Birinci Dünya Savaşı’nın arttırdığı siyasi kutuplaşmanın ve savaşa yönelik ekonomik hazırlık gayesinin daha önemli rol oynadığı düşünülmektedir (Ongun, 1991: 21).

1860 yılında İngiltere ve Fransa arasında yapılan *Cobden-Chevalier Serbest Ticaret Anlaşması* ile başladığı kabul edilen ve Avrupa ülkeleri arasında diğer ikili anlaşmalar ile devam eden serbest ticaretin altın çağını yaşadığı süreç, 1873 ile 1896 yılları arasındaki Büyük (Avrupa) Depresyonu ile sekteye uğramış ve Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde tamamen sonlanmıştır.

1860’tan Büyük (Avrupa) Depresyona kadar olan süreçte gelişen serbest ticaretin öncüsü esas itibariye İngiltere’dir. İngiltere’nin üstlendiği bu misyon, özellikle erken dönemde yaşanan sanayileşme süreci ve bu

sürecin getirdiği ekonomik refah ve politik istikrarla yakından ilgilidir. Söz konusu dönemde hem ithalat hem de ihracatın lideri konumundaki İngiltere'nin savunuculuğunu yaptığı serbest ticaret anlayışı, rekabetçi olduğu ürünlerini satacak yeni ihracat pazarları bulmak ve hammaddeyi ucuza temin etmek amaçlarının doğrudan bir sonucudur. İngiltere tarafından 1846 yılında Mısır Yasası'nın kaldırılması ile başlayan ve ikili serbest ticaret anlaşmaları imzalanması ile devam eden süreç, diğer Avrupa ülkeleri için de yol gösterici olmuş ve halihazırda uluslararası ticari politikaların en önemli ilkelerinden olan *En Çok Kayrılan Ülke (MFN-Most Favored Nation)* kuralının ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Ancak bu süreç, 1873 yılında tarım ürünlerinin ticaretinde yaşanan krizle başlayan ve 1896 yılına kadar büyüyerek Büyük (Avrupa) Depresyonuna dönüşen yeni ekonomik ve politik ortam karşısında, İngiltere serbest ticaretin savunuculuğu rolünü devam ettirirken, diğer Avrupa ülkelerinde ticari korumacılık eğilimleri artış göstermeye başlamıştır. Özellikle Almanya'da 1879 yılında yürürlüğe giren gümrük yasası ile artırılan tarifler ve korumacılığın; Rusya, Avusturya ve İspanya'da da benzer şekillerde uygulanma alanı bulması serbest ticaretten korumacılığa geçişin göstergesi açısından önemlidir (Bairoch, 1989: 52).

1890 - 1914 arası dönemde Kıta Avrupa'sında artarak yükselen korumacılık dikkat çekicidir. Bu bağlamda, 1879 yılında Almanya'da yürürlüğe giren gümrük yasası örneğine ek olarak önemli dönüm noktalarından birisi de 1892 yılında Fransa'da yürürlüğe giren ve *The Meline Tariff* olarak bilenen uygulamadır. Bu yeni tarifelerin uygulanmaya başlanması, Fransa'nın serbest ticaret deneyimini sona erdirmesi ve ülkede yüksek koruma politikasının benimsenmesinin sembolü olup, 1892 yılı, milliyetçi duyguların yükselmesi ve daha önceki döneme damgasını vuran serbest ticaret anlaşmalarının yenilenmeyerek yürürlükten kalkmasının da mihenk taşı olarak kabul edilmektedir (Smith, 1992: 230-243).

Tüm süreç dikkate alındığında, 1890 - 1914 arası dönemdeki gelişmeler tarife savaşları olarak da ifade edilebilir. Süresi biten serbest ticaret anlaşmalarının yeniden müzakeresi çerçevesinde avantaj sağlamak amacıyla geçici olarak normalin çok üstünde yükseltelen tarifeler, ticaret savaşlarını oluşturan ortamı sağlamaktadır. Müzakerelerin bir tarafınca uygulanan bu strateji genellikle diğer tarafça da taklit edilmekte ve önceki anlaşmaya göre daha yüksek oranda tarifelerin yeni anlaşmaya adapte edilmesi ile ilerlemektedir. Burada yükseltelen tarifeler karşı ülkenin tüm ürünlerini hedef alabileceği gibi, yalnızca ikili ticaretin önemli kalemleri için de geçerli olabilmektedir ki bu açıdan bakıldığında, söz konusu tarife savaşlarını, uluslararası ilişkilerin temel prensiplerinden olan "*misilleme*" şeklinde tanımlamak da mümkündür (Dietzel, 1906: 10).

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde, serbest ticareti savunan ülkelerin sayısı ve etkinliği gittikçe azalmış ve tüm dünyada, özellikle Kıta Avrupası'nda gittikçe artan korumacı eğilimler öne çıkmaya başlamıştır. Bu durumu bir spiral şeklinde ele alan Ünay'a göre, söz konusu dönem, takip eden dönemlerin incelenmesi açısından yol gösterici olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan gelişmeler ve milliyetçi akımların desteklediği artan korumacılık dünya ekonomisi için de bir dönüşüm dinamiğinin başlangıcıdır. Bahse konu dinamik bağlamında, dünya ekonomisinin genişleme dönemlerinde daha liberal ticari entegrasyon söylemlerinin, küçülme ve kriz anlarında ise daha çok regülasyon ve korumacılık taleplerinin öne çıktığı düşünülmektedir (Ünay, 2010: 646).

5. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM TİCARET POLİTİKALARI: 1918-1939

Birinci Dünya Savaşı esas itibariyle ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin sona erdiği bir zamanı ifade eder. Savaş süresince ticaret, ulusal savaş politikalarını desteklemenin bir aracı olarak görülmüş ve kapsamlı devlet kontrolleri tarafından yönetilmiştir. Bu anlamda, döviz kontrollerine ek olarak uygulanan yüksek gümrük tarifeleri ile sıkı bir şekilde uygulanan ithalat ve ihracat kısıtlamaları, dönemin ticaret politikalarını yönetmekte kullanılan temel araçlardır.

Barış zamanındaki ekonomik ilişkilerin bozulmuş olması kaçınılmaz olarak ticaret hacmi büyük olan ülkelerinin ekonomik kapasitelerinde ve çıkarlarında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Öyle ki; İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1916 yılında gerçekleştirilen *Müttefik Ekonomik Konferansı'nda (The Allied Economic Conference)*, savaş sonrası dönemde Almanya'ya yönelik olarak en çok kayrılan ülke uygulamasının kaldırılmasına ancak kendi aralarındaki tercihli ticarete devam edilmesine karar verilmiştir (Scott, 1916). Yine, İngiltere tarafından 1915 yılında başlanan McKenna bütçesi uygulamaları kapsamında, otomobil motoru ve parçaları, müzik aletleri, saatler, sinemada kullanılan araç gereçler gibi lüks olarak tanımlanan birçok kaleme ithalat vergileri %33'ten fazla artırılarak ithalat azaltılmaya çalışılmıştır (Kreider, 1943: 13). Benzer şekilde Fransa ve Kanada gibi bazı ülkelere artırılan tarife oranları ve kapsamı ile savaş dönemi harcamalarına destekte bulunmak hedeflenmiştir (Kindleberger, 1989: 162). Tüm örnekler dikkate alındığında, savaş sonrası döneme ilişkin olarak, Amerikan Başkanı Wilson

tarafından yayınlanan prensiplerden biri olan ekonomik engellerin kaldırılması ve bütün ülkeler arasında eşitlik temelini dayanan bir ticaret sistemi kurulması idealinin gerçeklikten uzak olduğu düşünülebilir.

Savaşı takip eden yakın dönem incelendiğinde ise, 1920 yılında kurulan Milletler Cemiyeti tarafından düzenlenen 1922 Uluslararası Brüksel Finans Konferansı, 1922 Cenevre Konferansı, 1927 Cenevre Dünya Ekonomik Konferansı gibi birçok girişime rağmen, ülkelerin serbest ticaret sisteminin yeniden kurulmasına yönelik politik isteksizlik içerisinde olması dikkat çekicidir. Savaş sonrası en güçlü ekonomi ve ticaret aktörü olarak beliren ABD'nin Milletler Cemiyeti bünyesinde yer almaması ve Milletler Cemiyeti tarafından düzenlenen konferanslarda savaşın ekonomik sonuçları konusunda etkin bir politika izleyecek mekanizmaların yokluğu, söz konusu politik isteksizliğin kısmen de olsa açıklaması olarak kabul edilebilir. Bu nedendir ki savaşı takip eden yıllar, korumacılık politikalarının devam ettiği ve ticaret üzerindeki etkin hükümet denetimlerinin baskınlığını sürdürdüğü bir dönemdir.

İki savaş arası dönemde dünya ekonomisi savaşın etkilerinden yavaş yavaş kurtulmakla birlikte, ticaretteki tarife savaşları ve korumacılık etkinliğini kaybetmemiştir. İkili serbest ticaret anlaşmaları yapılarak tarifelerin indirilmesi ve en çok kayırlan ülke kuralının yeniden uluslararası ticaretin temel prensibi olarak uygulanması çabaları başarısız olmuştur. Aksine, savaş öncesi dönemde başlayan ve savaş sırasında zirveye ulaşan yüksek gümrük tarifeleri yoluyla milli ekonomilerin korunması ve savaşın neden olduğu ekonomik yıkımın onarılması yönündeki politikalar, uluslararası alanda etkinliğini sürdürmüştür. Bu alanda en çok dikkat çeken örnek ise 1927 yılında toplanan Dünya Ekonomik Konferansı sonucunda yaşanan başarısızlıktır. Konferansta katılımcı ülke temsilcileri tarafından tarife savaşlarını sona erdirecek bir ateşkes yapılması ve mevcut tarifelerin indirilmesi konusunda varılan anlaşmaya rağmen, ülkeler üzerinde hukuki bir bağlayıcılığı olmayan bu kararların gerçekte uygulama alanı olmamıştır. Bu netice, hükümetlerin tariflerin indirilmesi gerekliliği üzerinde hemfikir olduğu ancak bu konuda herhangi bir girişimde bulunmayı kabul etmedikleri bir örnek olarak iki savaş arası dönem ticari politikalarını ortaya koyması açısından önemlidir (League of Nations, 1942: 101).

Mevcutta var olan korumacılığı daha da şiddetlendiren gelişme ise 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran olmuştur. Bir başka ifade ile, iki savaş arası dönemde yaşanan tarifelerin yukarı yönlü hareketliliği iki büyük sıçrayış şeklinde ele alındığında, ilk sıçrayış 1920'lerde gerçekleşen ve ifade edilen döneme tekabül ederken, ikinci sıçrayış ise 1930 yıllarda yaşanan ve *beggar-my-neighbor* (*komsuyu dilendirme*) politikası olarak adlandırılan gelişmeleri ifade etmektedir (Blattman et.al., 2002: 6). 1930'lu yıllardaki bu politikanın ortaya çıkmasının temel nedeni ise Büyük Buhran sonrası yeni dönemin getirdiği gerekliliklerdir.

24 Ekim 1929 tarihinde ABD'de borsanın çökmesiyle başlayan Büyük Buhran, özellikle sanayi üretimi üzerinde yarattığı baskıyı ticaret politikaları üzerinde de göstermiş ve bu durum ikinci dalga korumacılık politikalarının uluslararası alanda yayılması ile sonuçlanmıştır. Miktar kısıtlamaları, tarife artırımı gibi geleneksel yöntemlerin yanında tarife dışı engeller yoluyla da uygulanan korumacı politikalar, genel olarak ekonomide devlet müdahalesi, milli gelirlerde yaşanan düşüşler ve artan işsizliğe paralel olarak etkinliğini hissettirmiştir. Buna göre, ithalat ve ihracat hacminin sanayileşmiş ülkelerde yaklaşık %30 ve tüm dünyada %60 oranında azaldığı 1929-1932 arası dönem dikkate alındığında, Büyük Buhranla birlikte artan korumacılık politikalarının dünya ticareti üzerinde yarattığı daraltıcı etkiyi, modern tarih boyunca uluslararası ticaretin yaşadığı en güçlü şok olarak tanımlamak mümkündür (Madsen, 2001: 848). Bu şokun hissedilen etkilerini artıran ise dünya ticaretin en büyük ortakları olan ülkelerde ardı ardına yaşanan gelişmelerdir. 1930 yılında yürürlüğe giren *Smoot-Hawley* tarifeleri ile o zamana kadar ABD'nin uygulamış olduğu en yüksek tarife oranlarına ulaşılmış ve bu vergiler takip eden ağır korumacılık önlemlerinin ilk ayağını oluşturmuş, ortalama %20 oranında artırılan tarifelerin etkisi, var olan deflasyonun da etkisi ile %30 oranlarında hissedilmiştir (Irwin, 1996: 27). Bu anlamda, *Smoot-Hawley*'in kabulü ile diğer ülkelerde yarattığı karşılık verme içgüdüğü bir arada ele alındığında, ABD'nin bu adımının ticaret politikalarında zaten sınırlı düzeyde olan karşılıklı güven prensibini ciddi derece parçaladığı ve küresel ticaret akışına zarar verdiği kabul edilebilir.

İngiltere açısından ise, 1931 yılında altın standardından sapmasının ardından, 1932 yılında katıldığı Ottawa Anlaşması ile kolonilere ve politik olarak etkisi altında bulunan ülkelere ayrıcalıklı ticaret tavizlerinin verildiği *Tercihli İmparatorluk Sistemi* (*Imperial Preference System*) ile yüzyıllardır devam eden serbest ticaret savunuculuğu ve en çok kayırlan ülke temelli ticaret politikası sona ermiştir. Aynı dönemlerde Fransa'da tarımsal ürünlerde yoğunlaşan korumacılık uygulamaları ile kolonilere özgü geliştirilen tercihli ticaret politikaları Almanya'da uygulanan döviz kontrolleri ile birleştirildiğinde İkinci Dünya Savaşı öncesi dönem en yoğun ve katı korumacılık politikalarına sahne olmuştur.

6. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE TİCARET POLİTİKALARI

Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı döneminde de artan ticari korumacılık politikalarının dünya ekonomisinin aşağı yönlü hareketine yaptığı etki ve genel anlamda dünya savaşlarının patlak vermesinde oynadığı rol dikkate alındığına, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uygulanacak ticaret politikalarının serbest ticareti odağına alması gerekliliği tüm devletler tarafından varılan ortak sonuç olmuştur. Önceki sürecin hükümetlere öğrettiği temel sonuç, ticari korumacılık politikalarının kimsenin kazanmadığı aksine herkesin kaybettiği bir ortam yarattığıdır. Bu nedendir ki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Bretton Woods sistemi serbest ticaret anlayışı etrafında şekillenmiştir.

Kurumsal olarak üç sac ayağından oluşan Bretton Woods sisteminde, IMF ile döviz kurlarının takip edilmesi ve gerektiğinde ülkelere rezerv para borç verilmesi, Dünya Bankası ile ülkelerin ve özellikle Avrupa ülkelerinin savaş sonrası dönemde ekonomik açıdan toparlanması, General Agreement on Trade and Tariffs (GATT) ile de gümrük duvarlarının indirilmesi yoluyla dünya ticaretinin serbestleşmesi amaçlanmıştır. Kurumsal yapılanmadan da anlaşılacağı üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ticaret politikalarında temel amaç, geçmiş hatalardan ders çıkarılarak, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde var olan ve İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde de varlığını artarak sürdüren korumacı politikaların yeniden oluşmasına meydan vermeyecek bir uluslararası sistem kurmaktır.

7. YENİ KORUMACILIK VE TİCARET SAVAŞLARI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD güdümünde oluşan dünya ekonomik sisteminin temel niteliği serbest ticaret sisteminin korunmasıdır. Bu anlamda, üzerinde tüm taraflarca uzlaşmaya varılan ortak ticaret kuralları ve güven inşası temelinde şekillenen GATT ve daha sonra evrildiği Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) uluslararası ticaret düzeninin mihenk taşı olmuştur. Ne var ki son dönemde, özellikle 2008 krizinin ardından, dünyada korumacı politikalara yönelik eğilim güçlenmiş ve bir anlamda önceki kriz tecrübelerinden de hareketle tarih tekerrür etmiştir.

1930'ların korumacı politikalarından önemli farklar gösteren ve yeni korumacılık olarak ifade edilen günümüz politikalarının en belirgin niteliklerinden birisi uluslararası ticaretin gelişmesinin önüne *tarife dışı dış ticaret engelleri* olarak bilinen ve dünya üretiminin, ticaret ve refahının gelişmesini ciddi şekilde tehdit eden uygulamaların tercih edilmesidir (Engin, 1992: 54). Tarife dışı dış ticaret engelleri olarak belirtilen politika araçları ise tarifeler hariç gönüllü ihracat kotaları, görünmez ticaret engelleri, misilleme vergileri, kur politikaları, hükümet kaynaklı ve destekli korumacılık önlemlerinin genelini ifade etmektedir (Mangır ve Acet, 2014: 96). Söz konusu korumacı politikalar, 2008 krizinden sonra şiddetlenen kur savaşlarının devamı niteliğinde olan ticaret savaşlarını ortaya çıkarmıştır.

Tablo 2. Dünya Ekonomisinde Serbest Ticaret ve Korumacılık Dönemleri

1875-1914	Serbest Ticaret	Altın para çağı ve ticari liberalleşme-dış ticarete ilk genişleme dönemi
1914-1944	Korumacılık	Savaş dönemi, durgunluk, depresyon ve daralma
1944-1970	Serbest Ticaret	Kurumsal kapitalizm dönemi, ticari liberalleşme, dış ticarete genişleme dönemi
1970-1980	Korumacılık	OPEC krizi, stagflasyon, daralma dönemi
1980-2008	Serbest Ticaret	Neo-liberal politikalar, çok uluslu şirketler, ticari liberalleşme, rekabet, tarife dışı araçlar, finansal küreselleşme
2008 -	Yeni Korumacılık	Finansal kriz ve kur savaşları, yeni merkantalist / yeni korumacılık dönemi

Kaynak: (Aslan, 2007: 5).

Tablo 2'de de görüleceği üzere dünyada siyasi ve ekonomik krizler, ortaya korumacı politikaları çıkarmaktadır. Nitekim, 2008 krizinden sonra ortaya çıkan politikalar da yeni korumacılık olarak ifade edilmektedir.

2008 krizi sonrasında ortaya çıkan ulusalcı yaklaşımlar ve korumacılık önlemleri, 2009 yılında Davos'ta gerçekleştirilen Dünya Ekonomik Forumu'nun da gündem maddelerinden birisi olmuş, ancak korumacı politikaların tehlikeleri vurgulansa da günümüze kadar ki süreçte hükümetler öncelikle ulusal ekonomilerini korumayı tercih etmişlerdir (Durusoy, 2013: 515). Dikkat edilirse benzer bir durum 1929 Buhranı öncesi ve sonrasında da görülmüştür. Bu noktada belki de haklı olarak 2008 krizi sonrasında yaşanacak daralmanın önüne geçmek adına genişletici maliye ve para politikaları tercih edilmiştir. Ancak genişletici politika önlemlerinin etkinliğini bertaraf edecek olan korumacılığın tıpkı 1929'da olduğu gibi bunalımın uzun sürmesinin en önemli nedenlerinden olduğunu göz ardı edilmektedir (Öz, 2009: 5-6).

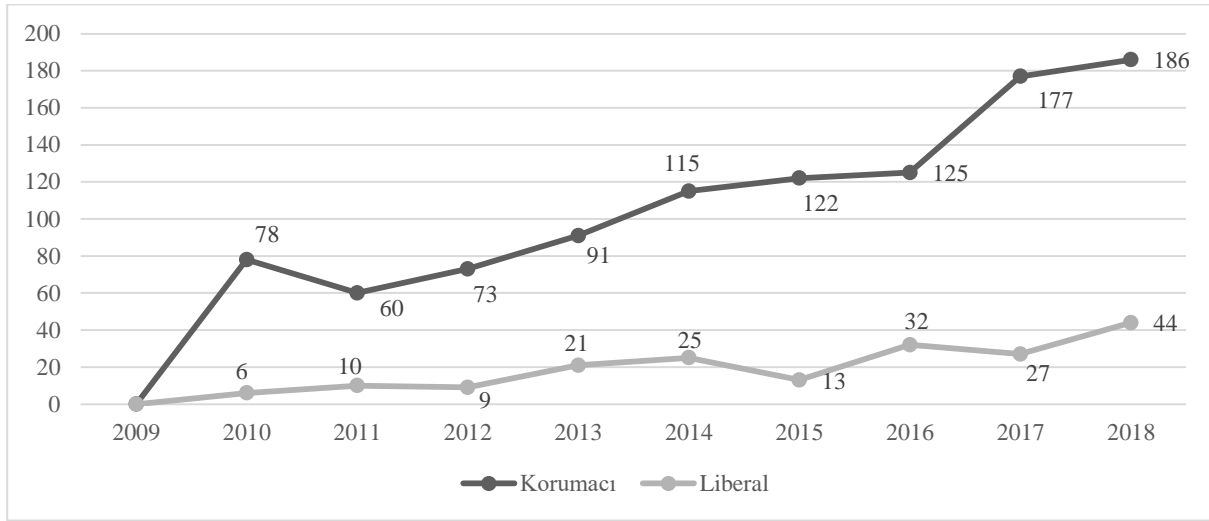
Tablo 3. Dünya Ticaret Hacmi ve Dünya Ekonomisinin Ortalama Bileşik Büyüme Oranları

	1820 - 1870	1870 - 1913	1913 - 1950	1950 - 1973	1973 - 2001	2001 - 2018*	2008 - 2018*
Dünya Ticareti	4,18	3,4	0,9	7,88	5,22	3,56	2,44
Dünya Ekonomisi	0,93	2,11	1,82	4,90	3,05	3,8	3,4

Kaynak: (Medison, 2005: 22; World Trade Statistical Review, 2018; <https://data.worldbank.org>)

* 2001 – 2018 yıllarının ortalamaları ilgili kaynaklardan yararlanılarak tarafımızca hesaplanmış olup, 2018 yılı ticaret (3,9) ve büyüme (3,5) rakamları tahminler baz alınarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

2008 krizinin etkilerinin uzun süreli olacağı tablo 3'te ve gelecek yıllara dair beklentilerde kendini göstermektedir. Tablo 3, tablo 2 ile birlikte değerlendirildiğinde, korumacı politikaların yoğun olduğu dönemlerde dünya ticaret hacminde ve dünya ekonomik büyümesinde düşme olduğu dikkat çekmektedir. Korumacı politikaların devamı durumunda önümüzdeki dönemde de söz konusu sürecin tekrar edeceği tahmin edilmektedir. Nitekim, Dünya Ticaret Örgütü ticaret hacmindeki büyüme tahminlerini revize ederek 2019 yılı için %3,4 ve 2020 için %3,1 gibi oranlar açıklamıştır. Aynı şekilde dünya ekonomisinin durgunluğa girmeye başladığını ifade eden kimi kuruluş ve finans çevrelerini doğrularcasına; IMF, OECD, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, 2019 ve 2020 büyüme oranlarını %3,3 ila 3,5 arasında öngörmektedir.

Kaynak: <https://www.globaltradealert.org/>

Şekil 1. Her Yıl Uygulanan Yeni Korumacı Müdahale Sayısı

Kriz sonrası dönemde ortaya çıkan korumacı eğilimler, 2016 yılında ABD başkanı olan Donald Trump tarafından uygulanan politikalar ile küresel bir ticaret savaşına dönüşmüştür. Bu kapsamda ABD tarafından; AB ülkeleri, Kanada, Çin, Türkiye, Japonya, Rusya, Güney Kore, Brezilya, Meksika gibi ülkelere ticari yaptırımlar ve korumacı politikalar hayata geçirilmiş (Bown and Kolb, 2018), son tahlilde ise öteden beri İran'a uygulanan yaptırımlar şiddetlenmiştir. ABD'nin hedefinde olan ülkelerin aldıkları misilleme önlemleri Dünya Ticaret Örgütü'nde etkisizleştirdiğinden, bu gidişi sınırlayacak veya hakemlik yapacak uluslararası bir kurum da bulunmamakta, bu durumda ticaret savaşlarının daha da ateşlendiği, eşğin aşıldığı ve önümüzdeki süreçte daha radikal önlemlerin yaygınlaşacağı bir ortamın evrilmeye başlayacağı düşünülmektedir (Aran, 2018: 6-7). Şekil 1'de de açık olarak görüldüğü üzere, korumacı önlemlerdeki hızlı yükseliş trendi, gelecek öngörülerin gerçekleşme olasılığını kanımızca güçlendirmektedir.

8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ: TİCARET SAVAŞLARI SICAK SAVAŞA DÖNER Mİ?

Dünya siyaseti soğuk savaş döneminden sonra iki kutuptan ABD'nin oluşturduğu tek kutuplu düzene geçmiş fakat günümüz itibarıyla gelenen noktada çok kutuplu bir dünya düzeni oluşmaya başlamıştır. Nitekim, son yıllarda Çin'in ekonomik ve siyasi olarak hızlı bir yükseliş gösterdiği görülmektedir. SSCB'nin dağılmasından sonra pasifleşen Rusya'nın yakın dönemde benzer bir yükselişi gösterdiği ve de Avrupa Birliği'nin ekonomik ve siyasi güç tesis etme çabaları dikkate alındığında çok kutuplu dünya düzeni çıkarımı kanımızca güçlenmektedir.

Dünyada ortaya çıkan siyasi ve ekonomik güç değişimleri, 2008 küresel ekonomik krizi ile daha da belirgin hale gelmiştir. 20. yüzyılın önemli aktörü olan, dünya siyasetini belirleyen, dünyanın sermaye ve teknoloji

ihtiyacını karşılayan ABD, zamanla ekonomik ve teknolojik egemenliğini başka ülkelerle paylaşmaya başlamıştır. Üretim ve sermayenin Avrupa ve Asya'ya kayması ABD ekonomisini ve hegemonyasını etkilemeye başlamış, bu da ABD'yi saldırgan bir korumacı politikaya itmiştir. Artan korumacı politikalar ise hem 2008 krizinin etkilerini artırmakta hem de siyasi gerginliklere neden olmaktadır. Benzer korumacı politikaların, diğer bir ifade ile ticaret savaşlarının, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesinde de yaşanmış olması, kanımızca gelecek dönemde siyasi gerginliklerin ve ticaret savaşlarının sıcak çatışmalara dönmesinin olası olduğunu göstermektedir. Nitekim, ticari korumacılığın tarihsel gelişimini incelerken temel yöntem; Dünya Savaşları öncesinde var olan konjonktürü ve bu konjonktürün korumacılığı destekleyen özelliklerini incelemek olmalıdır.

Özellikle 1929 krizi sonrasında ciddi değişim ve dönüşümler gerçekleşmiştir. Ulusal çıkarlar korumacı politikaları ve bu politika eğilimindeki iktidarları doğurmuş, hatta faşist iktidarlar yönetime gelmeye başlamıştır. Nitekim, 1930-1931 yılları arasında İkinci Dünya Savaşı'nda etkin olan 10 ülkede askeri darbelerle hükümet ve rejimler değişmiş, sağ tandanslı partiler güçlenmiş, 1931 yılında Japonya, 1933 yılında Almanya'da savaş taraftarı ve fiilen saldırgan partiler seçim kazanmış ve bu gibi gelişmeler, çoğu iktisat tarihçisi tarafından Büyük Buhranın en uzun vadeli ve uğursuz sonucu olan İkinci Dünya Savaşı'nın kapılarını açtığı biçiminde yorumlanmıştır (Bakırtaş ve Tekinşen, 2004: 95).

Her ne kadar son dönemde, bilinen sıcak savaşların yerini psikolojik, teknolojik ve ekonomik alandaki yeni nesil savaşlar ve yeni taktikler almış olsa da insanlık tarihi ve geçtiğimiz yüzyıl deneyimleri büyük ekonomik krizlerin ve krizleri aşmak için kullanılan politikaların sıcak savaşları ortaya çıkardığı ve savaş ekonomilerinin, kriz ekonomilerine deva olarak görüldüğü gerçeğini göz ardı etmememizi göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aran, B. (2018). "Küresel Ticaret Savaşları: "Hazırlık Atışları" Başladı mı?", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. Değerlendirme Notu, Haziran 2018. 1-7. <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>
- Aslan, N. (2007). Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Küreselleşme. "Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım", (Ed. Osman Küçükahmetoğlu vd.), 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi. Aktaran: Mangır, F., Acet, H. (2014). Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 95.
- Bairoch, P. (1989). "European Trade Policy, 1815–1914", (Ed. P. Mathias, & S. Pollard), The Cambridge Economic History of Europe, Vol. VIII, The Industrial Economies: The Development of Economic and Social Policies New York: Cambridge University Press. 1-160. <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521225045.002>
- Bakırtaş, İ, Tekinşen, A. (2004). "Dünya Savaşları ve Büyük Buhran Arasındaki Etkileşimin Ekonomi Politikası", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (12), 83-100.
- Blattman, C., Clemens, M. A. & Williamson, J. G. (2002). "Who Protected and Why? Tariffs the World Around 1870-1938", The Conference on the Political Economy of Globalization. Dublin: Trinity College., 1-61.
- Bown, C., Kolb, M. (2018). "Trump's Trade War Timeline: An Up-to-Date Guide", Peterson Institute for International Economics, 1 December 2018. <https://piie.com/blogs/trade-investment-policy-watch/trump-trade-war-china-date-guide>
- <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
- Dietzel, H. (1906). Retaliatory Duties, London: T. Fisher Unwin.
- Durusoy, S. (2013). "Krizin Orta ve Uzun Vadeli Yıkıcı Etkisi: Yükselen Korumacılık", International Conference On Eurasian Economies 2013, Ed. Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen. Beykent Üniversitesi, İstanbul: Çetin Özalit, 510-517.
- Engin, N. (1992). Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları. <https://www.globaltradealert.org/>
- Irwin, D. A. (1996). "The Smoot-Hawley Tariff: A Quantitative Assessment", NBER Working Paper. No. 5509, 1-35.
- Kazgan, G. (1993). İktisadi Düşünce, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kindleberger, C. P. (1989). "Commercial Policy Between the Wars", (Ed. P. Mathias, & S. Pollard), The Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire. Cambridge: Cambridge University Press, 161-197. <https://doi.org/10.1017/CHOL9780521225045>
- Kreider, C. (1943). The Anglo-American Trade Agreement: A Study of British and American Commercial Policies 1934-39. Princeton.
- League of Nations. (1942). Commercial Policy in the Interwar Period: International Proposals and National Policies, Geneva.
- Maddison, A. (2005). Growth and Interaction in the World Economy: The Roots of Modernity, Washington DC: Wendt Lecture, American Enterprise Institute.
- Madsen, J. B. (2001). "Trade Barriers and the Collapse of World Trade During Great Depression", Southern Economic Journal, 67(4), 848-868.
- Mangır, F., Acet, H. (2014). "Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı, 93-108.
- Munsey, L. (Ed.). (2015). Ekonomi Kitabı (Y. Akverdi & S.N. Ağırnaslı, Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ongun, T. (1991). Sanayileşme ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öz, S. (2009). "Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek mi?", TÜSİAD-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporu Serisi – 0904, Temmuz 2009.
- Savaş, V. (2007). İktisatın Tarihi, 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Scott, J. B. (1916). "Economic Conference of the Allied Powers", The American Journal of International Law, Vol. 10, No. 4, 845-852.
- Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, London: Methuen & Co., Ltd.
- Smith, M. S. (1992). "The Meline Tariff As Social Protection: Rhetoric or Reality?", International Review of Social History, XXXVII. 230-243.
- Tuncer, S. (1994). "Korumacılık Teori ve Uygulama", Maliye Araştırma Merkezi Konferansı, (36). 238-266.
- Ünay, S. (2010). "Ticaret Savaşları ve Ulusal Çıkarlar: Uluslararası Bir Çatışma Alanı Olarak Küresel Ticaret", Ed. K. İnat, B. Duran, & M. Ataman, Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular, 2. Cilt, Ankara: Nobel Yayınları, 639-665.
- World Trade Statistical Review, 2018, www.wto.org/statistics